

Geachte woordvoerder Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,

Van harte gefeliciteerd met uw (her)verkiezing als lid van de Tweede Kamer en uw woordvoerderschap op Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. U ontvangt deze brief namens de Handel Anders! coalitie (hierna: Handel Anders). Handel Anders is een coalitie van vakbonden, boerenorganisaties, milieu- en ontwikkelingsorganisaties, kennis- en consumentenorganisaties, ondernemers en betrokken burgers, die binnen Nederland samenwerken in hun streven naar eerlijke en duurzame handel wereldwijd. Wij maken deel uit van een breed, internationaal netwerk van organisaties met vergelijkbare doelstellingen en volgen de nationale en internationale ontwikkelingen op het gebied van handel op de voet.

Met deze brief willen wij u kennis laten maken met onze visie en een aantal thema's onder uw aandacht brengen die relevant zijn voor uw werk in deze commissie. De volgende onderwerpen zullen in deze brief kort aan bod komen:

- *Uitdagingen van deze tijd*
- *Investeringsbescherming (ISDS) en de bedreiging voor onze rechtsstaat*
- *Handels- en investeringsverdragen*
- *Landbouw en voedselvoorziening*
- *Nieuw multilateralisme*

Aan het einde van deze brief hebben wij een leeslijst opgenomen met de belangrijkste handelspublicaties van de Handel Anders-leden. In het bijzonder verwijzen wij graag naar onze overzichtspublicatie "Handel Anders! Een oproep voor eerlijke en duurzame handel" die wij eind 2020 in Nieuwspoort hebben gelanceerd¹.

We gaan graag met u in gesprek over eerlijke en duurzame handel en zien ernaar uit om met u samen te werken.

Hartelijke groet,

de Handel Anders! coalitie

Coördinator: Sara Murawski

sara@handelanders.nl

+31-6-49875805

www.handelanders.nl

[@HandelAnders](https://twitter.com/HandelAnders)

Uitdagingen van deze tijd

Handel Anders wil bijdragen aan een globalisering met andere handelsregels. Een globalisering die rechtvaardig en milieuvriendelijk is, en waarbij prioriteit wordt gegeven aan productie door het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) en gezinsbedrijven in de landbouw voor lokale, nationale of regionale markten. De rechten van mensen en werknemers zouden daarbij altijd zwaarder moeten wegen dan de belangen van multinationale bedrijven. Landen uit het Mondiale Zuiden zouden de ruimte moeten krijgen om hun economie naar eigen inzicht te ontwikkelen, en handelsregels moeten meer rekening houden met de positie van vrouwen. Zo werken we toe naar een mondialisering die niet langer ten koste gaat van mens, dier en milieu, maar er in dienst van staat. De Tweede Kamer heeft de afgelopen jaren laten zien dat ook zij eerlijkere en duurzame handel wil: politieke partijen hebben hun

---

¹ <https://handelanders.nl/lancering-handel-anders-publicatie/>

steun voor CETA opgezegd, het handelsverdrag EU-Mercosur is door de Tweede Kamer weggestemd en recent is er een motie aangenomen over de schending van mensenrechten tegen Oeigoeren in het licht van het EU-China investeringsverdrag. Dit vormt een goede basis voor de Tweede Kamer om de komende vier jaar eerlijke en duurzame handel voorop te zetten.

En dat is hard nodig. Want de wereld is nog altijd getroffen door een pandemie, met een enorme impact op onze economie en samenleving, wereldwijd. Tegelijkertijd worden we geconfronteerd met de klimaatcrisis, die van overheden vraagt om de regie te nemen over het noodzakelijke proces van de duurzame energietransitie. We zien nu het narratief om onszelf “uit de crisis te handelen” dominant worden, terwijl dit moment juist kansen biedt om met publieke investeringen en een sturende rol tegenover de markt ons mondiale handelssysteem met eerlijke regels te hernieuwen. Veel verkiezingsprogramma’s stelden de huidige marktwerking terecht aan de kaak en ook actoren uit het Mondiale Zuiden roepen om een eerlijker handelsregime. Deze ontwikkelingen impliceren grote gevolgen voor de manier waarop de wereldhandel georganiseerd en gereguleerd wordt. Nederland speelt daarin, als kleine maar sterke open (kennis)economie, een cruciale rol.

Handels- en investeringsverdragen

De goedkeuring van het CETA-verdrag tussen de EU en Canada staat op losse schroeven, omdat de Eerste Kamer het verdrag nog niet geratificeerd heeft. CETA bevat het *Investment Court System*, een variant van investeerdersbescherming waarbij buitenlandse investeerders via een speciaal arbitragehof staten kunnen aanklagen wanneer overheidsbeleid hun winsten bedreigt (zie volgende thema). Handel Anders ziet geen toekomst in CETA – de redenen hiervoor kunt u terugvinden in publicatie “CETA – Een achterhaald verdrag”². De ratificatie van CETA lijkt door enkele senatoren afhankelijk te zijn gemaakt van een klachtenmechanisme dat de Europese Commissie op dit moment ontwikkelt. Daarmee kunnen ngo’s, vakbonden of burgers vanuit de EU een klacht indienen bij de Europese Commissie jegens derde landen in het geval er een duurzaamheidsafspraken uit een handelsverdrag met de EU geschonden wordt. Handel Anders plaatst vraagtekens bij de toegankelijkheid en effectiviteit van dit klachtenmechanisme. Ons standpunt over dit klachtenmechanisme treft u in de bijlage.

Het Energy Charter Treaty (Energiehandvestverdrag) is een verdrag uit de vorige eeuw dat de handel en investeringen in energie (momenteel vooral fossiele brandstoffen) stimuleert en beschermt. Het is ondertekend door meer dan 50 landen en wordt nog altijd uitgebreid. Het ECT is uitgegroeid tot het meest gebruikte verdrag voor het aanvechten van overheidsbeleid via ISDS-claims (zie volgende thema). Recent werd bekend dat er voor het eerst in de geschiedenis een ISDS-claim jegens Nederland is aangespannen. Het betreft een claim van 1.4 miljard vanwege de in 2019 ingevoerde kolenwet³. Deze claim zet onze oproep om dit verdrag te beëindigen stevig kracht bij. Handel Anders en enkele partners stuurden hierover eerder dit jaar een brief naar de Kamer (zie de bijlage en de recente publicatie “De mythes rond het Energy Charter Treaty ontkracht”⁴).

De onderhandelingen over het verdrag tussen de EU en de Mercosur-landen (Argentinië, Brazilië, Paraguay en Uruguay) lijken in een beslissende fase te zijn beland. Dit verdrag vormt o.a. een bedreiging voor het Amazonegebied - waar nog meer ontbossing dreigt - en gezinsbedrijven in de landbouw in zowel de Mercosur-landen als de lidstaten. Het verdrag zal ook ten koste gaan van nationale industrie, diensten en werkgelegenheid in de Mercosur-landen. De Tweede Kamer nam in 2020 een motie aan waarin de Kamer uitspreekt dat het verdrag van tafel moet⁵. Handel Anders vindt

---

2 <https://milieudefensie.nl/actueel/ceta-een-achterhaald-verdrag>

3 <https://handelanders.nl/kolenbedrijf-rwe-klaagt-nederland-aan-via-omstreden-investeringsverdrag/>

4 <https://www.somo.nl/nl/de-mythes-rond-het-energy-charter-treaty-ontkracht/>

5 <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z10271&did=2020D22272>

dit een goede stap en roept u op om deze lijn te handhaven.

Eind 2020 werd een akkoord bereikt over het EU-China verdrag (CAI), en de definitieve tekst van het verdrag wordt eind dit jaar verwacht. Handel Anders is zeer bezorgd over de mensenrechtensituatie in China (zoals dwangarbeid door Oeigoeren), dat met dit verdrag onvoldoende geadresseerd en verbeterd lijkt te worden, o.a. vanwege het ontbreken van afdwingbare mechanismes inzake arbeids- en mensenrechten. In de eerste plaats is verifieerbare vooruitgang op ratificatie van vier fundamentele ILO-verdragen vereist⁶. Nu een verdrag afsluiten met China betekent dat de EU een drukmiddel verliest om substantiële verbetering van de mensenrechtensituatie in China te eisen en vormt een verkeerd signaal richting China.

De vergaande investeringsbescherming via handels- en investeringsverdragen staat op gespannen voet met de klimaatdoelen. Om de wereldwijde opwarming te beperken tot ruim onder de 2 graden zullen we meer dan 80 procent van de bewezen kolen- olie- en gasreserves in de grond moeten laten zitten. Veel fossiele infrastructuur zal afgesloten moeten worden voor het einde van de economische levensduur. Een groot deel van die investeringen is in handen van buitenlandse eigenaren en wordt beschermd via het Energy Charter Treaty of een van de talloze andere investeringsverdragen. Dit vormt een groot risico voor een betaalbare, snelle en eerlijke transitie naar een duurzame samenleving. De kolenclaim van RWE tegen Nederland is hiervan een voorproefje. Daarnaast dragen de huidige handelsverdragen bij aan uitstoot van broeikasgassen door onnodig transport en natuurvernietiging.

Op dit moment zijn afspraken op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, dierenwelzijn en het milieu, klimaat e.d. binnen in handels- en investeringsverdragen vrijblijvend en niet-afdwingbaar. De zogenaamde duurzaamheidshoofdstukken (*TSD-chapters*) moeten daarom zo snel mogelijk afdwingbaar worden gemaakt, met de mogelijkheid tot het opleggen van sancties.

Gender krijgt wat Handel Anders betreft een vaste plek binnen handelsbeleid. Voortaan wordt standaard gekeken naar de gevolgen van een handelsverdrag op de positie van vrouwen. Als de gevolgen negatief lijken uit te vallen, worden de richtlijnen van de OESO toegepast om dit te voorkomen. Daarnaast wordt ervoor gezorgd dat handel bijdraagt aan gendergelijkheid en empowerment van vrouwen en meisjes wereldwijd.

Tot slot enkele opmerkingen over bescherming persoonsgegevens, informatie en kennis. De Europese Commissie heeft een sterkere waarborg voor de bescherming van persoonsgegevens in handels- en investeringsverdragen voorgesteld. Deze waarborg zou wat Handel Anders betreft moeten worden opgenomen in handels- en investeringsverdragen indien deze verplichten tot het toestaan van grensoverschrijdend dataverkeer⁷. Om regelgeving te kunnen handhaven is inzicht in de werking van software belangrijk. Handels- en investeringsverdragen dienen algoritmische transparantie niet te ondermijnen. Beperkingen en uitzonderingen op auteurs- en octrooirecht (zoals het citaatrecht) vervullen belangrijke maatschappelijke functies en dienen in handels- en investeringsverdragen te worden gerespecteerd.

Investeringsbescherming (ISDS) en de bedreiging voor onze rechtsstaat

Één van de meest controversiële aspecten van handels- en investeringsverdragen is ISDS, wat staat voor *Investor to State Dispute Settlement*. Het is een manier om conflicten op te lossen waarbij niet een nationale rechter, maar één of meerdere arbiters een bindende uitspraak doen over een geschil. Wanneer een overheid een beleidsmaatregel neemt waarvan een investeerder meent dat deze zijn

---

6 Daarbij gaat het om ILO-Conventies C29 en C105 (uitbanning dwangarbeid) C87 (vrijheid van organisatie) en C98 (recht op collectieve onderhandelingen)

7 <https://www.vrijschrift.org/serendipity/index.php?/archives/246-Vrijschrift-response-to-EU-trade-consultation.html>

rechten schendt, kan de investeerder naar een arbitrage-tribunaal stappen. Zaken kunnen over van alles gaan, zoals maatregelen om roken te ontmoedigen of het sluiten van kolencentrales om klimaatverandering tegen te gaan. Omdat het over miljoenen of zelfs miljardenbedragen kan gaan, is dreigen met een claim in sommige gevallen al voldoende om overheden tot een schikking te bewegen.

ISDS is eenrichtingsverkeer: alleen een multinationaal bedrijf of investeerder kan een zaak indienen. Overheden, maar ook lokale bedrijven, mensenrechtenverdedigers, vakbondsleiders of milieuactivisten kunnen niet terecht bij een dergelijk hof. Vanwege deze ingebakken ongelijkheid zijn arbiters geneigd om in het voordeel van de investeerder te beslissen. Ook varianten van ISDS, zoals het ICS (*Investment Court System*) in CETA of het MIC (*Multilateral Investment Court*) waar de EU zich momenteel voor inspannt, maken het mogelijk voor multilaterale bedrijven om claims in te dienen en vormen een bedreiging voor eerlijk en duurzaam overheidsbeleid.

Omdat Nederland veel investeringsverdragen heeft afgesloten, kan vrijwel elke staat vanuit de Nederlandse polder worden aangeklaagd. De afgelopen vijftig jaar is er vanuit Nederland voor ongeveer honderd miljard euro aan claims ingediend tegen landen wereldwijd. Veel zaken worden aangespannen jegens landen in het Mondiale Zuiden en opkomende economieën, maar in toenemende mate ook EU-landen. In een eerlijk handelssysteem stopt deze praktijk zo snel mogelijk. Dat kan door door verdragen met ISDS en vergelijkbare mechanismen te beëindigen en geen nieuwe verdragen met een dergelijk mechanisme af te sluiten. In de visie van Handel Anders vertrouwen we voortaan weer op nationale rechters en wordt dit parallelle rechtssysteem afgeschaft.

Landbouw en voedselvoorziening

Nederland heeft de afgelopen jaren een keuze gemaakt voor kringlooplandbouw en natuur-inclusieve landbouw in eigen land. Dat biedt kansen voor Nederland om voorloper te worden, ook buiten onze grenzen. De huidige handelsverdragen pakken echter slecht uit voor boeren wereldwijd en de mondiale voedselzekerheid. Wereldwijd groeit de onderlinge concurrentie onder boeren doordat de bescherming van regionale en nationale markten wordt afgebroken. Zowel in het Mondiale Zuiden als in Nederland krijgen boeren te maken met lage en onstabiele prijzen.

Door de huidige EU handelsverdragen is het voor sommige landen in het Mondiale Zuiden onmogelijk om de export van hun landbouwproducten te reguleren, moeten zij hun exportbelastingen afschaffen en hebben hun boeren moeilijk toegang tot duurzaam zaaigoed. De huidige vrijhandel zorgt ervoor dat natuurlijke hulpbronnen in het Mondiale Zuiden worden gebruikt voor de productie van luxe producten als vlees, veevoer en biobrandstoffen voor de export (naar de EU). Dit gaat ten koste van natuurgebieden, duurzame landbouw en van landrechten van kleine boeren en inheemse volkeren. Hierdoor wordt de voedselzekerheid in het mondiale Zuiden in gevaar gebracht. Deze is voor een groot deel afhankelijk is van lokale productie door vrouwen, die hierdoor harder worden getroffen door de nadelige effecten van handelsverdragen.

Europese veehouders en akkerbouwers hebben vooral te maken met een reeks handelsverdragen waarbij offensieve belangen van Europese industrie- en dienstenbedrijven worden uitgeruild voor concessies op gebied van landbouw en veehouderij. Te denken valt aan verdragen met de Mercosur-landen, Oekraïne, Canada (CETA), en mogelijk de VS (TTIP). Deze oneerlijke concurrentie ontstaat omdat er geen eisen mogen worden gesteld aan importproducten op gebied van milieu, dierenwelzijn en arbeidsomstandigheden. In veel genoemde landen zijn bestrijdingsmiddelen, hormonen of genetische manipulatie toegestaan die in de EU zijn verboden, en bestaan er geen dierenwelzijns-eisen op de boerderij. Daarbij zijn ook de eisen op het gebied van voedselveiligheid, tracking en tracing en identificatie en registratie binnen de veehouderij in de EU veel strenger. Deze oneerlijke concurrentie remt de duurzame landbouwtransitie en de doelstellingen van de *Green Deal, From Farm to Fork* strategie en de kringlooplandbouw. Het is immers onmogelijk om aan de steeds hogere eisen te

voldoen als boeren deze niet terugzien in de prijs en moeten concurreren met producten die niet aan die eisen hoeven te voldoen.

Handel Anders pleit voor multilaterale samenwerking met andere handelsregels, waarbij prioriteit wordt gegeven aan duurzame productie door met name het MKB, gezinsbedrijven en kleinschalige boeren in het mondiale Zuiden in de landbouw voor lokale, nationale of regionale markten. Door de regulering van de EU-markt in landbouwproducten kan het internaliseren van milieu-, arbeids- en dierenwelzijnskosten in de consumentenprijs gecombineerd worden met een eerlijke en kostendekkende prijs aan boeren. Pas dan kunnen boeren aan hogere duurzaamheidseisen voldoen.

Daarvoor zijn nodig: productiebeheersing via EU quota binnen de akkerbouw en veehouderij, EU-marktbescherming, het stellen van hogere eisen aan de Europese boeren, hogere ecotaksen, en het aanpakken van de marktmacht van industrie en (detail)handel. De corona-crisis heeft de noodzaak om te komen tot meer regionale zelfvoorziening in essentiële basisbehoeften zoals voedsel, medicijnen en medische apparatuur, groter gemaakt. De aanstaande klimaatcrisis maakt die urgentie nog groter. Marktbescherming is een voorwaarde voor effectief klimaat- en ander milieubeleid⁸.

Nieuw multilateralisme

De WTO is in crisis. Dat heeft niet alleen met de opstelling van VS of andere landen te maken, maar ook met de houding van de EU. Een goed voorbeeld is het hardnekkige verzet van de EU om de WTO-regels in reactie op de corona-crisis te wijzigen, waarmee de toegankelijkheid van corona-vaccins wereldwijd verbeterd kan worden. De EU dwarsboomt pogingen tot hervormingen, met name op gebied van landbouw, al jaren. Tegelijk is de EU op dit moment bezig nieuwe afdwingbare WTO-regels op te stellen inzake thema's waarover nauwelijks publieke en politieke discussie heeft plaatsgevonden, zoals "e-commerce".

Het is belangrijk dat we op mondiaal niveau afspraken blijven maken over handel. Dit zou moeten gebeuren onder leiding van een wereldhandelsorganisatie die gericht is op eerlijke handelsregels die het welzijn van mens, dier en planeet centraal stellen. Dat betekent ook dat landen de mogelijkheid krijgen om beperkingen aan handel en de rechten van het internationaal opererende bedrijven op te leggen om de eigen markten en publieke diensten beter te beschermen.

Handel Anders betwijfelt of de WTO vanuit eigen kracht tot deze hervormingen in staat is. Daarom stellen we voor dat organisaties zoals UNCTAD en andere VN-organisaties het voortouw nemen voor een nieuwe wereldhandelsorganisatie. Daarbij krijgen speciale VN-rapporteurs voor het recht op voedsel, gezondheid en huisvesting hierbij een belangrijke rol toebedeeld. De aan de VN verbonden International Labour Organization (ILO) krijgt meer bevoegdheden in het beslissen over mondiale handelsregels. Bovendien zouden alle handelsregels langs de meetlat van het klimaat moeten worden gelegd om ervoor te zorgen dat de mondiale klimaatdoelen worden versterkt.

Tot slot

De huidige globalisering verergert het klimaatprobleem, vergroot de ongelijkheid, stelt werknemers, boeren en het MKB bloot aan oneerlijke concurrentie en ondermijnt verduurzaming van de landbouw en de rest van de economie. Daarom is een ander handelsbeleid nodig. Een handelsbeleid dat duurzame ontwikkeling en bescherming van mens, dier, milieu, vrouwen, werknemers, MKB, gezinsbedrijven in de landbouw en de democratie boven de wensen het internationaal opererende bedrijfsleven stelt. Eerlijke handelsafspraken zijn hard nodig om het hoofd te kunnen bieden aan de huidige mondiale crises rond klimaat en biodiversiteit, voorziening in basisbehoeften, eerlijke

---

⁸ Ook een econoom als Mathijs Bouman pleit daarom voor importheffingen: <http://mathijsbouman.nl/pijnlijk-voor-liberale-economen-voor-een-effectief-klimaatbeleid-zijn-misschien-flinke-importheffingen-nodig/>

beloning van werknemers en levensvatbaarheid van gezinsbedrijven in de landbouw en het MKB.

Nederland kan een gidsland worden op het gebied van eerlijke en duurzame handel. Hiervoor is beleidscoherentie vereist, wat betekent dat internationale en Europese afspraken die gemaakt zijn over het klimaat, milieu en biodiversiteit, mensen- en arbeidsrechten, kringlooplandbouw, enz. niet ondermijnd mogen worden door het handelsbeleid. Daarentegen kan handelsbeleid juist een positieve bijdrage leveren aan deze doelstellingen, in het bijzonder als het gaat om het dichten van de kloof tussen het rijke westen en het Mondiale Zuiden.

Het afwijzen van vrijhandelsverdragen als EU-Mercosur en CETA biedt een uitgelezen kans om multilaterale handelsafspraken te maken die wél het VN mensenrechtenverdrag en de doelstellingen van het Parijsakkoord en de *European Green Deal* respecteren. Hier ligt een uitgesproken mogelijkheid tot nieuw leiderschap van Nederland en de EU.

Literatuurlijst:

- Handel Anders! Een oproep voor eerlijke en duurzame handel: <https://handelanders.nl/lancering-handel-anders-publicatie/>
- 50 jaar ISDS: <https://www.somo.nl/nl/50-jaar-isds-een-mondiaal-machtmiddel-voor-multinationals/>
- CETA – een achterhaald verdrag <https://milieudefensie.nl/actueel/ceta-een-achterhaald-verdrag>
- De mythes rond het Energy Charter Treaty ontkracht: <https://www.somo.nl/nl/de-mythes-rond-het-energy-charter-treaty-ontkracht/>
- EU-Mercosur mythbuster: <https://www.greenpeace.org/eu-unit/issues/democracy-europe/45118/eu-mercosur-mythbuster/>
- Vrouwen in internationale handel: een koopje? https://www.bothends.org/uploaded_files/document/ONLINE_Women_Vrouwen_in_Internationale_handel_een_k.pdf
- Manifest: Bescherm boeren, werknemers, consumenten, dieren en de planeet tegen de huidige vrijhandelsverdragen: <https://milieudefensie.nl/actueel/manifest-bescherm-ons-tegen-handelsverdragen>
- Manifest: Houd de boerderij TTIP- en CETA-vrij <https://handelanders.nl/ttip-2-0-onderhandelingen-en-visie-op-landbouw/>
- CETA-commissies geven EU-voorzorgsprincipe en -pesticidenbeleid weg: <https://www.foodwatch.org/nl/current-nieuws/2020/onthulling-ceta-commissies-geven-voorzorgsprincipe-weg/>